

Landelijke geldigheid

BMP-indexen worden geacht landelijke geldigheid te hebben. Het is echter geen geheim dat de proefvlakken niet gelijkmatig over Nederland en over de verschillende biotooptypen verdeeld zijn. Aan de landelijke geldigheid valt bij een aantal soorten daarom het nodige af te dingen. Om dit probleem enigszins het hoofd te bieden, zijn SOVON en het CBS voornemens om met ingang van 1994 indexen te publiceren per biotooptype. Dit ligt voor de hand voor soorten die grotendeels beperkt zijn tot één biotooptype, zoals bos- of weidevogels, maar kan ook verschillende trends per biotoop duidelijk maken. Het is bijvoorbeeld bekend dat de Wulp in de duinen en op de heide afneemt, maar in het agrarisch gebied niet. De Veldleeuwier echter loopt in het agrarisch gebied en de duinen sterk terug, maar in veel heidegebieden niet. Enkele exercities die door het CBS zijn uitgevoerd laten zien dat biotoopgewijze indexen goed mogelijk zijn en verhelderend werken voor het beter begrijpen van trends. De Britten doen dit overigens al vele jaren.

Betekent dit nu dat de hier gepresenteerde cijfers geen enkele landelijke geldigheid hebben? Natuurlijk niet. In het algemeen hebben de indexen van talrijke en wijd verbreide soorten landelijke geldigheid. Denk hierbij aan soorten als Wilde Eend, Houtduif, Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Kool- en Pimpelmees, Zwarte Kraai, Spreeuw en Vink. Bij minder goed in de steekproef vertegenwoordigde soorten geven de cijfers vooral de ontwikkeling in een bepaald biotooptype weer. Zo weten we dat de cijfers voor Turkse Tortels vooral op plattelandsgedieden betrekking hebben (en niet zozeer op steden), die van Groene Spechten op de duinen (niet de naaldbossen op de zandgronden) en die van Watersnippen vooral op natuurgebieden en speciaal beheerde agrarische gebieden (niet op regulier agrarisch gebied). De betrouwbaarheid van BMP-weidevogeltrends laat in zoverre te wensen over dat van bepaalde belangrijke regio's weinig informatie beschikbaar is.

Bij de presentatie volgend jaar van biotoopgewijze indexen zal uitgebreid worden stilgestaan bij de representativiteit van de steekproef.

roepen tot een van de meest stabiele soorten: gedurende een periode van 28 jaar was de stand in Groot-Brittannië min of meer constant gebleven, met slechts geringe jaarlijkse fluctuaties. Sinds 1990 echter vertoont deze soort plotseling een forse, maar onverklaarbare terugval. De BMP-resultaten lijken erop te wijzen dat ook in Nederland iets dergelijks aan de hand is. Overigens is het Britse voorbeeld een goed bewijs dat zelfs een "voorspelbare" soort plotseling eigenaardige trends kan vertonen, een ontwikkeling die zonder adequate jaarlijkse broedvogelmonitoring niet of pas laat zou zijn geconstateerd.

Moraal

De ruimte is te beperkt om in te gaan op alle facetten van de BMP-resultaten. Hopelijk is wel duidelijk geworden dat de aanhouder wint, en doorzetten loont. Volgend jaar opnieuw uw plotje inventariseren zou fantastisch zijn, en stuur a.u.b. uw formulieren snel in. Alle deelnemers worden bedankt voor de grandioze inzet.

Inventarisatieperikelen

hoge dichtheid Scholeksters

Dat sommige soorten lokaal in zeer hoge dichtheden broeden kan een spectaculaire veldervaring opleveren, maar ook gefronste wenkbrauwen. Niet alleen is het in zo'n situatie vaak moeilijk inventariseren, ook het interpreteren van de resultaten is bepaald geen sinecure. Menig trouwe BMP'er zit elk najaar te zweten op een soortkaart bomvol waarnemingen van Winterkoning, Kleine Karekiet of een andere talrijke soort. Natuurlijk, we laten ons door geen enkele soortkaart van de wijs brengen, slaan de handleiding op de goede bladzijde open en gaan aan de slag. Velen vragen zich echter wel eens wat beklemd af hoe hoog een andere teller bij de interpretatie zou zijn uitgekomen en hoeveel paren werkelijk aanwezig waren.

Tureluurs van Scholeksters

Niet alleen zangvogels maar ook steltlopers kunnen ons bij de interpretatie van broedvogeltellingen wel eens hoofdbrekens bezorgen.

Dit is bijv. bij Scholeksters in het Waddengebied het geval; de dichtheid kan op kwelders oplopen tot wel vier territoria per hectare! De vogels staan zo dicht bij elkaar dat het vrijwel ondoenlijk is om uit te zoeken welke vogels een paar vormen en welke vogels territoriumgedrag vertonen.

In zo'n situatie kan van de teller niet het onmogelijke verlangd worden, en moet een pragmatische oplossing worden gekozen.

Een nieuw criterium

In de nieuwe broedvogelhandleiding (voorjaar 1993 verschenen) is voor het eerst de mogelijkheid geboden om - in *getijdengebieden* - individuen te tellen. Door dit aantal door twee te delen wordt dan het aantal "paren" verkregen.

Prachtig, zo'n criterium voor getijdengebieden maar hoe verhouden de resultaten zich tot de traditionele telwijze? En is het interpreteren van veldkaarten vol met zulke waarnemingen eigenlijk wel mogelijk? Het zijn vragen waarmee we niet alleen in het Nederlandse Waddengebied te kampen hebben. Onze Duitse en

Deense geestverwanten worstelen in hun deel van het Waddengebied met hetzelfde interpretatieprobleem.

Clusteren, een kunst, een kunde

In 1992 is er een Nederlands-Duits-Deense werkgroep in het leven geroepen met het doel de methoden voor het verzamelen van broedvogelgegevens in het Waddengebied gelijk te schakelen. Het inventariseren en interpreteren van Scholeksters kwam hierbij ter sprake. Besloten werd om het interpreteren van broedvogelgegevens eens tegen het licht te houden.

In februari van dit jaar is aan 38 - meest ervaren - Nederlandse broedvogelinventariseerders gevraagd om een Scholekster-veldkaart te interpreteren waarop de waarnemingen van drie veldbezoeken waren genoteerd. Ongeveer de helft van deze tellers bestond uit personen die beroepshalve broedvogels karteren of dat hebben gedaan; de andere helft bestond uit vogelaars die dat in hun vrije tijd doen.

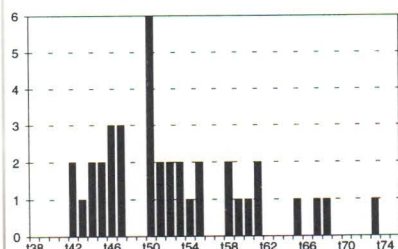
De veldkaart had betrekking op een ca. 50 ha groot kweldergebied met veel schapedammen in het Waddengebied van Nordheverkoog in Schleswig-Holstein. De zuidelijke helft van het proefvlak kende een ruige vegetatie, de noordelijke helft bestond

uit een lage vegetatie van zeekraal en slijkgras. Het oostelijke deel werd vrij intensief begraaasd door schapen. Deze locatie is uitgekozen omdat (a) de dichtheid aan Scholeksters er hoog is, (b) er in 1992 intensief Scholeksters zijn gekarteerd, en (c) het gebied ook is uitgekamd op nesten. Overigens verschilde de uitgekozen kwelder weinig van de kwelders die we in het Nederlandse Waddengebied vinden.

Gezien de hoge dichtheid werden individuele Scholeksters geteld en is niet gekeken naar eventueel territoriumgedrag. Op 20 mei werden 78 exemplaren genoteerd, tegen 76 op 17 juni en 86 op 26 juni.

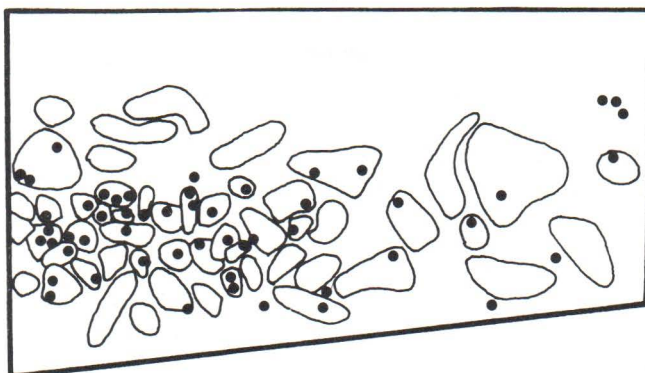
De proefkonijnen werd gevraagd de waarnemingen te "clusteren" tot territoria. Dit geschiedde op de klassieke manier (uitsluitende waarnemingen opsporen en vervolgens de overige waarnemingen verdelen). Daarbij gold als richtlijn dat twee vlak bij elkaar staande Scholeksters als een paar moesten worden gezien.

De bevindingen van de interpretatie zijn in figuur 1 weergegeven. Het aantal territoria dat door de proefpersonen werd onderscheiden varieerde van 42 tot 73; driekwart van de medewerkers had een uitkomst tussen 46 en 55 paar. Gemiddeld kwamen uit op 52.4 paar. Interessant is dat de professionele inventarisatiemedewerkers lager uitkwamen dan de mensen die vooral in hun vrije tijd inventariseren (resp. 47 en 55 paren).



Figuur 1. Resultaten van de proef. Weergegeven is het aantal territoria dat door de proefkonijnen werd onderscheiden.

Het is bemoedigend dat de clusteruitkomsten van driekwart van de medewerkers vrij dicht bij elkaar lagen. Desondanks waren er flinke verschillen tussen de beide uitersten. Dit betekent dat het problematisch kan worden wanneer de ene teller een inventarisatie overneemt van de ander. Behalve de wijze van inventariseren die een teller zich eigen heeft gemaakt gaan dan ook verschillen in wijze van interpretatie (clustering) een rol spelen; zelfs als we alles keurig volgens de SOVON-richtlijnen doen.



Figuur 2. Hoe de "gemiddelde" waarnemer de territoria heeft onderscheiden (omcirkeld), en waar de 52 eerste legfels lagen (stip).

Dan maar individuen tellen?

In gebieden met een bijzonder hoge dichtheid aan Scholeksters kunnen de waarnemersinvloeden wellicht worden teruggebracht door het clusteren achterwege te laten en het hoogste aantal getelde individuen (bij laag water) als basis te nemen en te delen door twee (de nieuwe mogelijkheid in de recente broedvogelhandleiding dus). In het onderhavige geval wordt dan het telresultaat op 25 juni als basis genomen toen 86 vogels werden genoteerd. Gedeeld door twee komen we uit op 43 paren in plaats van het gemiddelde van 52 dat bij clustering werd verkregen. Omdat iedere waarnemer, uitgaande van hetzelfde getelde aantal vogels, op deze manier op hetzelfde aantal paren zou zijn uitgekomen, lijkt deze methode goed voor monitoringdoeleinden geschikt te zijn (wanneer een nieuwe teller het veldwerk overneemt in een volgend jaar, hoeft dit geen interpretatieproblemen op te leveren).

Territoria en broedparen

Maar hoe verhouden de vastgestelde aantallen territoria zich tot het aantal paren dat daadwerkelijk broedde in het terrein? In het beschreven gebied is door twee studenten het gehele broedseizoen intensief gezocht naar nesten. Dit leverde uiteindelijk 64 nesten op waarvan er ongeveer 12 betrekking hadden op vervolglegels. Er zijn bij het intensieve zoekwerk dus 52 eerste legfels gevonden, wat frappant genoeg overeen komt met het gemiddelde dat bij de clustering is verkregen. Zelfs als enkele nesten door de studenten zijn gemist, benadert de clustering (op basis van de individu-telling) verrassend goed het aantal broedende paren. Relativerend is wel dat nesten zijn gevonden op plaatsen waar tijdens geen van de drie karteringsrondes Scholeksters zijn ingetekend (figuur 2).

Wat leverde deze vergelijking nu eigenlijk op? De conclusie is dat de

criteria in onze nieuwe handleiding voor Scholekster ook in kweldergebieden redelijk voldoen. Het interpreteren van territoria op basis van individuen is lastig maar niet onmogelijk. Uit oogpunt van monitoring is het echter wellicht verstandig om niet te clusteren, maar gewoon het hoogste aantal individuen aan te houden en door twee te delen. Nieuw is deze benadering overigens niet: in delen van Duitsland en in Groningen worden Scholeksters al op deze wijze geïnterpreteerd. Wel moet men zich realiseren dat de vastgestelde aantallen paren wel eens fors lager kunnen uitvallen dan de werkelijke aantallen broedparen.

Dit laatste is niet het grootste probleem. Bij SOVON hanteren we de stelregel dat gegevens die volgens de richtlijnen van de nieuwe handleiding worden geïnterpreteerd, bruikbaar zijn voor monitoring. Hoeveel paren zich in werkelijkheid in het gebied bevonden is minder belangrijk. Bij de Fitis berekenen we tenslotte eveneens indexen op basis van territoria (zingerde mannetjes) en niet op werkelijke broedparen (dat zou ook een moeizame zaak worden). We stellen territoria vast als maat voor de populatie, en zolang iedere waarnemer elk jaar op dezelfde wijze zijn 'plotje' inventariseert en interpreteert lijkt dit voldoende. Het zal duidelijk zijn dat, in het geval van de Scholekster, een waarnemer een eenmaal gekozen methode moet blijven vasthouden. Door verandering van methode (zowel in het veld als achter het bureau) kunnen verschillen ontstaan die fictief zijn.

